

A MAGYAR EGYHÁZAK HELYZETE A ROMÁN URALOM ALATT

A Z ERDÉLYI román Kormányzó Tanács törvényt helyettesítő A. I. számú dekrétumában kijelentette, hogy a magyar államból Romániához csatolt területen mindaddig, míg alkotmányos úton más intézkedés nem történik, a régi magyar törvények érvényben maradnak. Ezt az ígéretet teljesen értéktelenné tette az a körülmény, hogy a megszálló román hadsereg főparancsnoksága Erdély egész területére elrendelte az ostromállapotot, amelynek következménye volt, hogy a hadijog irányadóvá lett a magyar egyházak életének minden vonatkozásában is. E nagy szigorral végrehajtott utóbbi intézkedésnek volt következménye az a tömérdek durva üldözés, amelynek a magyar egyházak papjai és hívei a román megszállás első éveiben ki voltak téve.

A hadijog érvényesítése szemben az egyházakkal eddigelé teljesen ismeretlen volt Erdélyben és majdnem a kétségbeesésig megdöbbentette ez országgrész magyar értelmiségét, annyival inkább, mert az erdélyi magyar egyházakat ez intézkedés még tisztán vallásos és egyházkormányzati ügyekben is egészen elzárta nemcsak magyarországi, hanem nyugateurópai hitsorsosaitól is.

E területnek a magyar államból való kiszakítása együtt járt azzal is, hogy a Királyhágón innen eső résznek református magyarsága szintén kiszakadt abból a püspöki egyházmegyéből, amelyhez eddig tartozott. Azok a magyar ágostai evangélikusok, kik ezen a területen laktak, szintén főpásztori vezetés nélkül maradtak. Ez utóbbiak helyzetét súlyosabbá tette, hogy a román kormány őket mindenáron igyekezett beerőszakolni az erdélyi ágostai evangélikus szász püspöki egyházba. Hosszasabb időt vett igénybe, súlyos küzdelmekén és megpróbáltatásokon kellett keresztül mennie e protestáns magyarságnak, míg sikerült úgy a Királyhágón innen eső református, mint a romániai magyar ágostai evangélikus püspöki egyházmegyét megalapítani, hogy védőbástyái legyenek a protestantizmusnak s azzal együtt a magyar nemzeti érdekeknek is.

Az erdélyi magyar egyházak értelmiségét és papságát a mindennaposá lett hihetetlenül brutális erőszakosságok nem ejtették kétségbe. Igyekeztek megkeresni az önvédelem lehető eszközeit. A közös veszedelem összehozta őket. Az önvédelem érdekében egy felekezeti bizottságot alakítottak, amelynek rendeltetése az volt, hogy a védekezés módjaiban és eszközeiben egyetértéssel állapodjanak meg és egymást kölcsönösen segítsék.

A protestáns református és unitárius értelmiség köréből egy-néhányan a nyugati semleges országokba: Hollandia stb. utaztak,

hogy ott hitsorsosaikkal a világháború által megszakított régi érintkezést ismét felvegyék és a háborús viszontagságok s a román megszállás következtében anyagilag teljesen leromlott egyházközsegeik számára némi anyagi segítséget is szerezzenek. Ez országokban nemcsak megértéssel és rokonszenvel fogadták őket, hanem támogatásra is találtak abban, hogy volt ellenséges angliai és amerikai hitsorsosaikkal is, nem remélt kedvező körülmények között, vehessék fel az érintkezést.

Az erdélyi protestánsoknak, különösen az unitáriusoknak mostoha sorsa a legnagyobb érdeklődést az amerikai unitáriusok körében keltette, kik közül Storey, amerikai tanár, már 1919 február havában Kolozsvárra utazott. Storey tanár, visszatérve Amerikába, jelentésében megerősítette mindazt, amit ott az erdélyi küldöttek a protestáns egyházak szenvedéseiről elbeszéltek. Az érdeklődés általánosabbá lett és rövid idő múlva az első amerikai egyházi küldöttség is megjelent Erdélyben.

A katolikusok kedvezőtlenebb helyzetben voltak, mert a görög katolikus román klérus támogatásával működő hivatalos román propagandának sikerült a pápai diplomácia körében azt a téves reményt keltetni, hogyha a Szentszék a görög katolikus román klérus kívánásaival szemben az erdélyi magyar katolikus érdekek rovására előzékenyebben viselkedik, bizton számíthat arra, hogy útját fogja egyengetni a görög keleti románok Rómával való vallásos egyesülésének.

Mikor 1921-ben az Averescu-kormány az ostromállapotot megszüntette, a helyzet annyiban javult, hogy a személyes sérelmek, a letartóztatások és a durva bántalmazások megszűntek, vagy legalább ritkábbak lettek. A második amerikai bizottság, amelyik 1922-ben Erdélybe jött, az általános helyzetnek javulását jelentésében meg is állapította, — de a harmadik, amely két évvel később járt Erdélyben, már a helyzet rosszabbra való fordulásáról számolt be. A Bratianu-kormányzat nem személyes üldözésekkel, vagy tömeges brutalitások alkalmazásával terrorizálta a magyar egyházakat, hanem törvényhozási intézkedésekkel igyekezett őket meggyengíteni és az ellenállás eszközeitől megfosztottan a kormánypolitikának olyan eszközeivé tenni, mint a görög keleti román egyházat.

E törvényes intézkedések sorát az 1923-i alkotmánytörvény 22. §-a nyitja meg, amely az egyházak helyzetét a román államban a következőkben szabja meg:

„A lelkiismereti szabadság korlátlan. Az állam az összes vallásfelekezeteknek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökbe és az állam törvényeibe. A görög keleti ortodox és a görög katolikus egyházak román egyházak. A görög keleti román egyház a románok nagy többségének vallása lévén, uralkodó egyház az államban, a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezetekkel szemben“

E §. második részének abból a megállapításából, hogy a görög keleti ortodox egyház Romániában uralkodó egyház, a görög katolikusnak pedig elsőbbsége van a többi egyházakkal szemben, nyilvánvalóan következik, hogy a román alkotmány nem tekinti a nemromán egy-

házakat a két román egyházzal egyenjogúaknak. E megkülönböztetésből az is következik, hogy Romániában az alkotmány értelmében két-féle egyház van: román nemzeti és kisebbségi. Román közjogi felfogás szerint a katolikus és a protestáns egyházak csak mint kultuszok bírnak jogokkal és szabadsággal, nem pedig mint olyan egyházi szervezetek, amelyeknek a vallás szabad gyakorlatán kívül joguk van a maguk híveinek közművelődési és társadalmi szükségletéről gondoskodva, iskolákat, közművelődési és közjótékonyági intézményeket is fenntartani.

A román alkotmány e §-a ellentétben van a kisebbségi szerződés azon pontjával, amely a vallásos kisebbségeknek biztosítja az iskola-fenntartás jogát is.

Az egyházak között fennálló jogi egyenlőtlenségnek bizonyítéka a román alkotmánytörvénynek az az intézkedése is, amelyik kimondja, hogy a két román egyháznak minden püspöke tagja a román szenátusnak, a többinek csak egy-egy püspöke, de csak abban az esetben, ha ez egyházak legalább 200.000 hívővel bírnak. A törvénynek e rendelkezése értelmében veszítette el szenátori székét az erdélyi unitárius egyház, amelynek püspöké úgy a magyar főrendiháznak, mint megelőzően a román szenátusnak is hivatalból tagja volt. Az alkotmánytörvény a romániai mohamedánok vallási főnökének is biztosítja a szenátori székét, holott a román államban élő mohamedánok száma meg sem közelíti a 200.000-t.

Az 1920-i amerikai protestáns egyházi bizottság, foglalkozván jelentésében az erdélyi magyar protestáns papok brutális üldöztetésének eseteivel, a következőket állapítja meg azoknak indító okáról:

„A protestáns egyházakat a román kormány a magyar nemzeti élet centrumainak tekinti s ennek következtében a román hatóságok gondosan figyelik őket s lehetőleg akadályozzák működésüket. Amit láttunk, elég volt, hogy meggyőzőn arról, hogy ez intézmények meggyöngyítését azért tartják szükségesnek, hogy mentői gyorsabban elrománosíthassák a magyar népet, ami, úgy látszik, kitűzött céljuk.“

A római katolikus egyházzal szemben az ellenséges érzület szélesebb és messzebbre visszamenő dogmai és egyházkormányzati ellentétességből fakad. A román kormány azt a dogmai és egyházkormányzati elveken felépülő ellentétességet, amely a görög keleti ortodox és a római katolikus egyházak között fennáll, arra használja, hogy az ortodox görög keleti egyházban segítő társat nyerjen a római katolikus egyház ellen, amelytől, tekintve az erdélyi románok egy részének vallásos únióját, a román nemzet egységét félti. A román nemzeti politika követelménye, hogy a román nemzeti egységnek a vallásos únió segítségével való felbontását nemcsak meg kell akadályozni, hanem amennyiben azt az erdélyi románok egy részének a római egyházzal való vallásos egyesülése megbontotta, helyre is kell állítani. Ez pedig a katolikus egyháznak háttérbe szorítása nélkül nem lehetséges.

Ehhez járul az is, hogy az összes romániai katolikuságnak több mint 50%-a magyar és e magyar katolikuságnak többsége olyan

püspöki egyházmegyében él, amelynek autonóm szervezete valóságos védőbástyája a magyarság nemzeti érdekeinek. Éppen ezért ez ellenséges érzület és támadás legélesebb alakban az erdélyi katolikus státus ellen irányul abban a meggyőződésben, hogy e püspöki egyházmegyének autonómiája a legnagyobb akadálya annak, hogy a magyar államból Romániához csatolt területen a katolikus egyház olyan készséges eszköze legyen a román közigazgatásnak, mint a görög keleti ortodox román egyház.

Az egyházak és a román állam között való viszonyt az úgynevezett egyházi (kultusz-) törvény volt hivatva rendezni. Az erre vonatkozó törvényjavaslatot a kormány még 1928 január havában a törvényhozás elé terjesztette, de törvényt csak 1928-ban lett.

E törvény 21. §-a állapítja meg az állam ellenőrző jogát szemben az egyházakkal. Az ellenőrzést az alkotmány rendelkezésének értelmében a vallásügyi (kultusz-) miniszter gyakorolja, akinek jogában áll az egyházi hatóságoktól minden szabályzat, rendelet vagy fontosabb irat felterjesztését megkövetelni. Viszont az egyházi hatóságok is tartoznak e kívánságot teljesíteni. Az állam ez ellenőrző jogából következik, hogy az egyházak főnökei (érsekek, püspökök, egyházfelügyelők stb.), akik saját szabályzataik értelmében törvényesen választottak meg, addig nem foglalhatják el állásukat, míg e választást a király jóvá nem hagyta és az új egyházfők a hűségesküt a királynak le nem teszik. A többi méltóságok és tisztviselők sem foglalhatják el állásukat, míg a köteles hűségesküt le nem teszik. Ez egyházi tisztviselőknek nemcsak alkalmazása, hanem elbocsátása is tudomására hozandó a vallásügyi miniszternek.

Új egyházkerület (felügyelőség) felállítása, címének vagy hatáskörének megváltoztatása csak akkor lehetséges, ha azt a parlament törvénybe iktatja. Az egyes egyházaknak igényük van államsegélyre is, de ez államsegélynek arányban kell állania az állam összes lakosságának és az illető egyház hívei számának arányával és vagyoni helyzetével, valamint tényleges szükségleteivel. Az államsegélyben részesülő egyházak kötelesek nyilvántartani bevételeiket és kiadásait jövedelmi forrásaik kitüntetésével és az erre vonatkozó kimutatást évenként ellenőrzés céljából a vallásügyi miniszterhez felterjeszteni.

Az országban levő egyházak egyike sem lehet függő viszonyban valamelyik külföldi hatósággal, kivéve a dogmatikai és kánonjogi elvek által megkövetelt viszonyt. Ez utóbbi kategóriákba eső egyházak és az állam között levő viszony konkordátumok útján szabályozandó. E konkordátumok akkor érvényesek, ha a parlament ratifikálja.

Ennek megfelelően egyetlen egyházi hatóságnak sem lehet jurisdikcionális joga külföldön és viszont egyetlen külföldi egyházhatóságnak sem Romániában. Külföldi államtól vagy kormánytól sem fogadhat el segélyt egyetlen romániai egyházhatóság sem, kivéve azt az esetet, ha a kormány ezt megengedi. Egyetlen egyházi hatóság sem küldhet külföldre semmi segélyt, ha erre a kormány engedélyt nem adott. Az egyházak papjainak, tisztviselőinek teljes jogú román állampolgároknak kell lenniök és olyanoknak, akik ellen bírói ítélet nem állapított meg a jó erkölcs és az állam biztonsága ellen elkövetett bűncselekményt.

E törvény 38. §-a minden, életének 18. évét betöltött állampolgárnak biztosítja azt a jogát, hogy bármelyik vallásra áttérhessen. Ha valamelyik egyházközség tagjainak többsége áttér egy másik egyházba, az egyházi vagy az áttértek és a visszamaradtak arányában osztandó meg.

A törvény ez intézkedését a görög katolikus egyház saját érdekei ellen irányoztattak tekintette. Ellene a leghevesebb harcot folytatta. E harc abból az elvből indult ki, hogy a törvény, amikor áttérés esetén az egyházközségi vagyont a hívők számának arányában kívánja megosztani, elismeri, hogy a vagyont a hívők és nem az egyházé. A törvény e §-a tehát kétségbe vonja az egyháznak, mint ilyennek jogi személyiségét. A 32. §. rendelkezésének értelmében a Romániában élő szerzetesrendek csak akkor tarthatják meg épületeiket és templomaikat, ha főnökeik és tagjaik román állampolgárok. A megszüntetett rendek vagyona az állam tulajdonába megy át.

A vegyes házasságból született gyermekek az apa vallását követik. A törvénytelen gyermekek az anyjukét. Az elhagyott gyermekek pedig nevelőjüket. A lencsek a lencsházat fenntartókat. A megyei és állami lencsházákban a gyermekek ortodox vallásban nevelendők fel.

E törvényben durva sérelem nincs az egyházak jogai, vagy szabadsága ellen, de az államnak annyi jogot ad az egyház belső dolgaiba való beavatkozásra, hogy az egyházaknak arról az önállóságáról, amelyet a magyar uralom idejében élveztek, többé szó sem lehet. Az eddigi tapasztalatok alapján bizonyosra vehető, hogy a román kormány e jogával a visszaélésig menően fog élni.

Az egyházak legnagyobb sérelmét az okozza, hogy a román állam iskolafenntartó jogukat csak mint egyszerű tényt veszi tudomásul, de jogelv gyanánt nem ismeri el. Bizonyossága ennek, hogy e jogot a magánoktatási törvény keretében szabályozta. E törvény, mikor a nyilvánossági jog korlátlan megvonását biztosította a kormánynak, az egyházak iskolafenntartó jogát egyenesen illuzóriussá tette.

Ha a román törvényhozás az egyházak iskolafenntartó jogát elvileg el is ismerte volna, egy másik, szintén igen súlyos sérelmet alkotó törvény az agrártörvénynek a gyakorlását lehetetlenné tette. Lehetetlenné tette az agrártörvénynek azzal az intézkedésével, amely elrendelte az egyházi, iskolai és alapítványi birtokok kisajátítását, mert ezzel az egyházakat megfosztotta anyagi eszközeiknek azon legjelentékenyebb részeitől, amelyeknek segítségével közművelődési feladataikat teljesíthették volna.

E törvény intézkedései alapján kisajátítható az érseki egyházak birtokainak 200 holdon felüli része, a püspökök és a káptalanok birtokaiból a 100 holdon felüli. Az egyes városi és falusi egyházközségek birtokaiból mentesítve van papi javadalom címén 32 hold, a templom fenntartása címén 10, mint kántori illetmény 8, az iskola fenntartására pedig 16 hold. Az árvaházak és egyéb jótékonyági intézetek tulajdonából 30 hold. Mentések 5 holdig az iskolai oktatás céljaira szolgáló kertek.

Különösen sérelmes e törvénynek az az intézkedése, amellyel elrendeli, hogy azon kis egyházaknak, amelyekben a hívők száma 300 sincs és azon leányegyházaknak, amelyekben 100-nál kevesebben vannak, birtokaik teljesen kisajátíthatók. Miután azokon a területeken, amelyekben a magyarság a román többséggel vegyesen lakik, nagyszámú ilyen kis magyar egyházközség van és azok nagobbbrészüben ilyen alapítványi természetű földbirtokok jövedelméből tartják fenn magukat, birtokaik kisajátításával elveszítették fenntartásuk anyagi alapját és ennek következtében a csekélyszámú szegény állapotú hívők pap és tanító nélkül maradván, a túlnyomóan román környezetben egy-két nemzedék után elfeledik nyelvükkel együtt nemzeti öntudatukat és be fognak olvadni a román többségbe.

Az agrártörvénynek van egy szakasza, amely arról intézkedik, hogy ott, ahol az egyházi és iskolai birtokok terjedelme nem éri el a kisajátítás alól mentes birtokrész nagyságát, ott a többi kisajátított birtokból rendelkezésre álló területből kiegészítendő a hiányzó rész. Hogy a törvény e rendelkezését a magyar egyházak kárára miként hajtják végre, annak illusztrálására szolgáljon a következő néhány eset.

Az udvarhelymegyei református esperesség egyházközségeinek (40 anya- és 10 leányegyház 31.452 hívővel) 2.537 hold egyházi és iskolai birtokából 17 községben kisajátították 416 holdat, holott a

törvény rendelkezéseinek értelmében az udvarhelyi református esperesség egyházközségeinek földbirtokát még 2.171 holddal kellett volna kiegészíteni.

Ezzel ellentétben Nagyalambfalván, hol csak 91 görög keleti román van, a görög keleti egyháznak 25 holdat adtak, holott a törvény elrendeli, hogy ahol 300-nál kevesebb hívő van, az egyházközség összes földbirtoka kisajátítandó. A biharmegyei Berettyó-újfaluban a református egyházközségnek nem volt meg a törvényes kvótája. Kiegészítést kért, de nem kapott. Ellenben a 14 főnyi görög keleti románság számára ezután felállítandó egyházközségnek 50 holdat adtak. Ebből 10 holdat a leendő kántor számára attól a református egyháztól vettek el, amelynek magának sem volt meg a törvényben biztosított minimuma. Szamoskrassón — Szatmár megyében — a 829 főnyi református magyar egyházközség tulajdonában levő paplakást a görög katolikus lelkész számára elvették és a református papot az utcára tették.

Az ilyen és a hasonló példák számát százával lehetne szaporítani, sőt arra is több példa van, hogy nemcsak kisebb-nagyobb birtokrészeket és paplakásokat vettek el román egyházak és papok számára, hanem templomokat is a magyar egyházaktól.

JANCSÓ BENEDEK